

О. В. Гребенюк,
аспірант,

ДУ "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України"

РЕАГУВАННЯ НА ЗАГРОЗИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Досліджено перешкоди до сталого зростання інформаційного потенціалу національної промисловості. Запропоновано заходи щодо удосконалення системи інформаційної безпеки в Україні. Визначено структурні частини інформаційного простору. Сформульовано основні завдання державної політики, що сприятимуть підвищенню ефективності забезпечення інформаційної безпеки. Досліджено управлінську ефективність інформаційного потенціалу, складові впливу на її потенційний стан.

Investigated barriers to sustainable growth potential of the national information industry. Measures of improving information security system in Ukraine. Investigated the structural part of the information space. The main objective of public policy that will promote the efficiency of information security. Investigated the effectiveness of information management capabilities that make its potential impact on the state.

Ключові слова: інформаційна безпека, інноваційні витрати, інформаційний потенціал промисловості, інформаційні технології в промисловості, управлінська ефективність інформаційного потенціалу.

Key words: information security, innovation costs, potential of information industry, information technologies in industry, management effectiveness of information potential.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах української демократії формування державної політики в інформаційній сфері залежить не лише від експертних оцінок та об'єктивного врахування національних інтересів, але й від політичної кон'юнктури у певний історичний період розвитку економічної системи держави. Тому, під час ухвалення політичних рішень, що стосуються компоненту економічної безпеки, доцільно враховувати довгострокові стратегічні пріоритети та національні економічні інтереси шляхом законодавчого урегулювання найважливіших суспільних відносин чи формування нового їхнього типу — інформаційних.

Слід зауважити, що перехід економіки України на траєкторію сталого розвитку до рівня сучасної демократичної держави з ринковою економікою тісно пов'язаний із підвищенням конкурентоспроможності національного промислового виробництва. Проте, ця проблема не може бути ані знівленою, ані автоматично вирішеною жодною державою, у тому числі й Україною без впровадження у практику господарювання моделей інноваційного розвитку, що були б специфічними для кожного підприємства. Тому, забезпечення результативності системи управління інноваційним та інформаційним потенціалами стає одним із найскладніших завдань сучасного державотворення в контексті розроблення та реалізації промислової політики.

ДОСВІД РОЗРОБОК НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретичним і прикладним аспектам вирішення багатогранних проблем інформатизації економіки, інформаційного потенціалу промисловості, своєчасної інформаційної підтримки процесів підвищення наукоємності промислового виробництва та управління забезпеченням економічної безпеки держави присвячені праці видатних українських та зарубіжних науковців, зокрема О. Алімова, Т. Бауліної, В. Барканова, О. Демешок, В. Микитенко, С. Шкарлета та ін. [1—8]. Проте, віддаючи належне теоретичній і практичній цінності попередніх наукових здобутків, існує гостра потреба у всесторонньому вивченні зазначеної проблематики та прогностно-аналітичній оцінці стану інформаційної безпеки національної промисловості.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є:

а) розроблення методичних підходів до оцінювання управлінської ефективності інформаційного потенціалу національної промисловості в контексті забезпечення достатнього рівня її економічної безпеки. Досягнення цієї мети обумовлює необхідність впровадження дослідження залежності рівня інформаційної безпеки національного господарства від фінансових результатів промисловості, обсягу

Таблиця 1. Перешкоди щодо забезпечення стійкого зростання інформаційного потенціалу національної промисловості

<p>Нормативно-правові:</p> <ul style="list-style-type: none"> - недосконалість чинної нормативної бази щодо регулювання процесів інформатизації та інформаційного захисту національної економіки; - низький рівень плюралізму в інформаційно-економічному просторі; - відсутність належного рівня забезпечення інформаційного потенціалу України на міжнародному рівні; 	<p>Організаційно-економічні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - недосконалість чинної системи оцінки інтелектуального, інформаційного та інвестиційного потенціалу; - недостатній рівень досліджень щодо активізації інвестиційних процесів у напрямку інформатизації промисловості;
<p>Науково-інтелектуальні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - проблема з підготовкою відповідних наукових та освітніх кадрів; - поступове зменшення наукового потенціалу України, переманювання вітчизняних фахівців за кордон; - використання інтелектуальної власності переважно іноземного виробництва, що створює небезпеку не тільки інформаційній, але й економічній безпеці. 	
<p>Інформаційно-методичні:</p> <ul style="list-style-type: none"> - відсутність стратегії інноваційно-інформаційного розвитку в умовах ресурсних обмежень; - відсутність паспорту загроз щодо інформаційної безпеки та методи реагування на останню. 	

інвестицій в основний капітал; визначення структури витрат на інформатизацію промисловості та їх порівняння з результатами реалізації політики забезпечення високого рівня економічної безпеки провідних країн світу;

б) дослідження перешкод щодо забезпечення стійкого зростання інформаційного потенціалу національної промисловості, удосконалення системи інформаційної безпеки України.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Із огляду на поставлену мету статті, необхідно виходити із спрямованості нормативно-правових актів на досягнення практичного результату — розроблення ефективного організаційно-економічного механізму забезпечення інформаційної безпеки як системи взаємозв'язаних елементів, що забезпечують захист та розвиток інформаційного простору відповідно до національних інтересів, з урахуванням національних інтересів в інформаційному середовищі, внутрішніх та зовнішніх загроз цим інтересам і передбаченням системи засобів із виявлення та нейтралізації загроз [1].

Тому, для посилення захисту інформації, що становить державну таємницю, на об'єктах інформаційної діяльності необхідно:

- 1) посилити контроль із боку міністерств та відомств за підпорядкованими установами щодо питання охорони державної таємниці;
- 2) передбачити в державному бюджеті статті видатків з технічного та криптографічного захисту інформації;
- 3) розробити систему державної підтримки та інвестування вітчизняних виробництв і проєктів, спрямованих на створення якісно нових інформаційно-технічних засобів і технологій захисту;
- 4) поліпшити якість підготовки спеціалістів у галузі захисту інформації, що становить державну таємницю.

Для того, щоб досягти найбільшого ефекту при мінімальних зусиллях, будь-яка складна система, пов'язана із суспільними проблемами, повинна мати ефективну і просту схему управління. Зазначимо, що національна безпека в усьому світі, зокрема в Україні, має водночас і складну (бо до неї належить ряд підсистем і складових), і особливу систему (оскільки її захищають до окремої сфери суспільного життя, виокремлюють з-поміж інших відповідних органів) [2]. Із метою удосконалення системи інформаційної безпеки в Україні необхідно: а) сформувати дієвий механізм виявлення, прогнозування і знешкодження викликів, загроз та інших дестабілізуючих чинників суспільного розвитку в цій сфері; б) сприяти нормалізації функціонування базових структур суспільства, зокрема виве-

денню України з внутрішньої кризи, відродженню та повнокровній життєдіяльності української нації, а саме:

1) оптимізувати систему державного управління теле-, радіоінформаційною сферою (Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Державний департамент зв'язку та інформатизації Міністерства транспорту та зв'язку України);

2) послідовно проводити державну інформаційну політику для удосконалення механізму обміну між державою і суспільством та між суспільством і приватними мас-медіа інформацією та встанов-

лення загальнообов'язкових для всіх правил "інформаційної гри". Насамперед необхідно посилити державний контроль за інформаційним обігом; широко і достатнього інформувати суспільство про свої цілі та наміри;

3) створити міжвідомчий консультативний центр добровільної самоцензури ЗМІ з метою запобігання зовнішнім інформаційним загрозам. До складу комітету доцільно включити вищих посадовців апарату розвідки, контррозвідки, правоохоронців (Генеральна прокуратура, МВС), виконавчої влади, а також провідних журналістів і власників засобів масової інформації. Представників ЗМІ знайомлять з питаннями щодо наявних інформаційних загроз, тенденцій, офіційної позиції з найбільш гострих проблем з точки зору забезпечення національних інтересів, після обговорення яких приймається колегіальне рішення у вигляді рекомендацій, виконання яких підлягає контролю. Враховуючи зарубіжний досвід, можна стверджувати, що високий рівень та авторитетність представництва членів комітету є запорукою виконання рекомендацій;

4) прийняти державну програму забезпечення інформаційної безпеки України;

5) скласти перелік умов для надання чи обмеження права на доступ до інформації, перелік видів інформації з обмеженим доступом і механізмів реалізації цих обмежень, принципів і організаційних механізмів доступу до інформації органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, фізичних та юридичних осіб;

6) удосконалити механізм недопущення поширення певних видів інформації, зокрема неправдиву інформацію про діяльність певних підприємств і галузей, із метою впливу на прийняття рішень керівництвом;

7) розробити систему захисту національних інформаційних і телекомунікаційних мереж і нормативно-правового забезпечення її безпечного функціонування;

8) організувати взаємодію правоохоронних структур України та інших держав з питань виявлення, попередження і припинення злочинів в інформаційній сфері;

9) розробити державну систему контролю над використанням спеціальних технічних засобів негласного одержання інформації;

10) удосконалити правове регулювання діяльності іноземних і спільних з нерезидентами компаній на українському інформаційному ринку;

11) прийняти нормативні акти, які б забезпечували конкурентоспроможність вітчизняних виробників в умовах лібералізації національного і міжнародного інформаційного ринку;

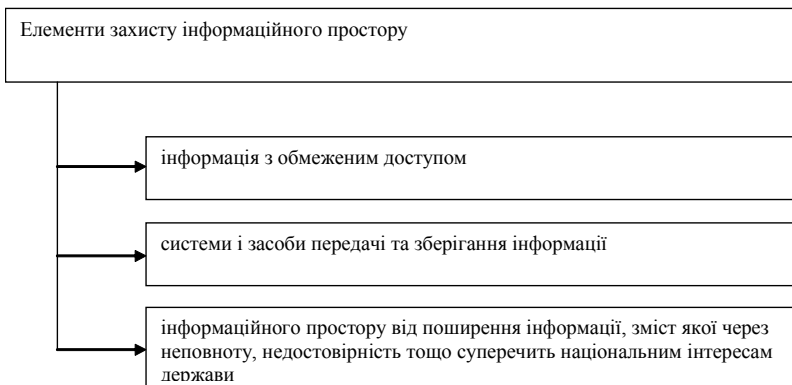

Рис. 1 Структурні частини інформаційного простору

12) сформувати систему забезпечення інформаційної безпеки українського сегменту глобальних інформаційних та телекомунікаційних систем і мереж зв'язку;

13) удосконалити правові норми, що регламентують відповідальність за правопорушення у сфері забезпечення інформаційної безпеки (включаючи посилення відповідальності за несанкціонований доступ до інформації, її протиправне копіювання, знищення, блокування, модифікацію і протизаконне використання, навмисне поширення недостовірної інформації, протиправне розкриття інформації з обмеженим доступом, її використання в злочинних та корисливих цілях);

14) розробити правові положення щодо визначення розміру матеріальних збитків, завданих інтересам особи, суспільства чи держави правопорушеннями в інформаційній сфері.

Відтак, як визнали дослідники у роботах [3—6], в Україні створена й функціонує система забезпечення інформаційної безпеки. Існують певні специфічні функції та повноваження відповідних державних органів, що закріплені в нормативно-правових актах різного рівня — Конституції України, законах України, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів, інших, у т. ч. відомчих, нормативних актах. Водночас розподіл функцій між окремими суб'єктами управління системи та схема їх взаємодії потребують значної оптимізації та вдосконалення.

Також треба визнати необхідність певних дій [7]:

1) слід зобов'язати органи державної виконавчої влади, установи та органи місцевого самоврядування шляхом внесення відповідних змін до Закону України "Про інформацію" постійно інформувати громадськість про свою діяльність та прийняті управлінські рішення;

2) створювати спеціальні служби або призначати відповідальних осіб для забезпечення доступу громадян до інформації;

3) оприлюднювати відкриту інформацію на офіційних сторінках в Інтернет;

4) облаштовувати спеціальні приміщення для ознайомлення з інформацією безпосередньо у місці її зберігання;

5) сприяти реалізації громадянами своїх прав на інформацію через подання ними запитів.

Поряд із цим, необхідно запровадити єдину концепцію державної пропаганди; посилити державний контроль за інформаційним обігом; повернути державі можливість достатнього інформування суспільства про свої цілі та наміри. Що стосується інформаційно-психологічної безпеки, тісно пов'язаної з інформаційною політикою, то її забезпечення повинне передбачати ефективне та компетентне використання державою таких інструментів регулювання, як обов'язкове ліцензування медіаінформаційної діяльності, обов'язкова сертифікація засобів і методів за-

безпечення безпеки та постійний контроль за діяльністю у нашій країні, експертна система виявлення негативних інформаційно-психологічних впливів.

Із огляду на сказане вище, основними завданнями державної політики, що сприятимуть підвищенню ефективності забезпечення інформаційної безпеки, є:

1) формування раціонального, критичного мислення на основі принципів свободи вибору;

2) проектування якісного інформаційно-аналітичного простору, плюралізм, багатоканальність в отриманні інформації, незалежні потужні ЗМІ, які належать вітчизняним власникам;

3) розроблення та запровадження адекватного сучасним вимогам інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності державних органів;

4) побудова системи інформаційного забезпечення внутрішньої та зовнішньої політики на міждержавному рівні;

5) розроблення субструктур захисту інформації з обмеженим доступом, протидія правопорушенням в інформаційній сфері, комп'ютерним злочинам.

Адекватне реагування на загрози інформаційній безпеці виходить за межі чинної нормативної бази і можливе лише за умови прийняття адекватних реальним загрозами загальноекономічного прискорення політичних рішень компетентними виконавчими органами.

Результати попередніх досліджень в сфері формування, нарощення та раціонального використання інформаційного потенціалу економічної безпеки вимагають діяльності по підвищенню рівня кваліфікації та інформаційної культури суспільства, суб'єктів господарювання. Це сприятиме утворенню цивілізаційної культурної верстви, яка визначає і перетворює усі сфери людського буття — від культури мислення і спілкування, праці і побуту до культури оцінки результатів інтелектуальної праці, здійснення вибору і прийняття вірних і прорахованих рішень.

Із метою підвищення ефективності та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування необхідним є провадження процедури щодо [8]:

1) впровадження та використання сучасних інформаційних технологій для надання інформаційних та інших послуг громадськості та галузевим структурам;

2) забезпечення впливу на процеси, що відбуваються у державі і недопущення негативних процесів у розвитку як внутрішнього становища економіки України, так і нарощення впливу і вагомості української інформації за кордоном.

Важливою передумовою до розробки стратегії управління інформаційним потенціалом промисловості є процес визначення його ефективності управління. Це дозволяє приймати своєчасні управлінські рішення з метою корегування обраної стратегії управління станом інформаційного потенціалу. Для визначення ефективності управління забезпечення економічної безпеки промисловості, також для забезпечення виконання ними характерних функцій, окремими науковцями було запропоновано показник "інформаційно-управлінської ефективності" промисловості [9]. Однак, зважаючи на специфіку дослідження інформаційного потенціалу економічної безпеки промисловості, автором було запропоновано до вивчення показник "управлінської ефективності інформаційного потенціалу".

Таким чином, у процесі оброблення та удосконалення існуючої схеми визначення інформаційної ефективності, було адаптовано та змінено існуючі підходи до визначення проблемних завдань: отже запропоновано

Таблиця 2. Ретроспективна оцінка базових компонент ІЕУ промислового виробництва у 2006–2010 рр.*

Показники ІЕУП	Ретроспективний період, роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
Ф (зведені фінансові результати)	31254,2	45152,9	60616,1	19824,8	44225,5
V _p (цільові капітальні інвестиції)	79504,0	95541,5	83964,2	59329,7	58558,2
Зведені данні V _i (в-ти на інформатизацію галузі) та V _y (в-ти на менеджмент інформаційних підсистем)	937,2	1422,0	1248,6	1298,7	1350,2
УЕ_{ін}	0,389	0,466	0,711	0,327	0,738

Примітка: *згруповано та обраховано автором дослідження за використання: оригінальних модельних вирішень за даними, наведеними у статистичних джерелах [4; 5].

обрахунок показника "управлінської ефективності інформаційного потенціалу" як відношення отриманого прибутку в промисловості при сучасному рівні системи управління забезпеченням економічної безпеки промисловості до загального обсягу витрат на цільове ПЗ, реструктуризацію, оновлення, модернізацію засобів виробництва; до витрат на розробку управлінських систем функціонування інформаційної структури системи управління забезпеченням інформаційного потенціалу національної промисловості; до витрат на загальну інформатизацію, матеріальне, моральне та технічне оновлення засобів ведення ефективної конкурентної боротьби в межах забезпечення економічної безпеки промисловості України.

Отже, управлінську ефективність інформаційного потенціалу (ІЕУП) пропонуємо розрахувати за наступною формулою:

$$UE_{in} = \frac{\Phi}{V_p + V_y + V_i} \quad (1),$$

де Φ — зведені фінансові результати діяльності промисловості;

V_p — цільові капітальні інвестиції в контексті покращення ІП промисловості, а також модернізація та реконструкція промислової діяльності;

V_y — витрати на менеджмент інформаційних підсистем управління забезпечення інформаційної безпеки промисловості;

V_i — витрати на інформатизацію галузі та планове загальне покращення стану інформаційного потенціалу.

Варто зазначити, що витрати на інформатизацію галузі напряму залежать від майбутнього стану інформаційного потенціалу національної промисловості та раціонального використання інтелектуальних, фінансових, матеріальних та інноваційних потенціалів.

Згідно з табл. 2, управлінська ефективність інформаційного потенціалу національної промисловості напряму залежить від загального стану не тільки національної, але й світової економіки. Так, найнижче значення становило 0,327 в 2009 році, після першого відчутного удару світової економічної кризи по національній економіці. Схожий результат (0,389) був аж три роки до того, у 2006 р. Однак вже 2010 року УЕ_{ін} становила 0,738, що є співставним показником із докризовим 2008 роком (0,711), що може пояснюватись адекватними діями в подоланні національних наслідків економічної кризи. Таким чином, при збереженні останній тенденції до зростання, у національній промисловості є всі шанси до стабільного зростання, що в свою чергу, неодмінно вплине на загальну позитивну тенденцію виздоровлення національної економіки.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

З огляду на зазначене, накопичення інноваційних чинників впливу на ціле-орієнтований розвиток виробничо-економічних систем, а також на еволюцію сучасних відносин між різними рівнями управління дозволяє констатувати наступне: назріла нагальна необхідність генерування якісних ознак постіндустріальної економіки як принципово нового рівня системного утворення для забезпечення сталого розвитку в межах збалансованої макроструктури: екологія — економіка — соціум.

До основних завдань державної політики, що сприятимуть підвищенню ефективності забезпечення інфор-

маційної безпеки, віднесено проектування якісного інформаційного простору та побудова системи інформаційного забезпечення політики на міждержавному рівні.

Запропонований підхід обрахунку управлінської ефективності інформаційного потенціалу дозволяє зробити висновки про її тісний зв'язок зі станом світової економіки, однак при вдалому регулюванні діяльності національної промисловості, можна знизити негативні наслідки та підвищити управлінську ефективність інформаційного потенціалу.

Література:

1. Барканов В.І. Формування потенціалу соціально-економічних та організаційних змін: монографія / [Т.В. Бауліна, В.І. Барканов, Я.І. Юрик та ін.] / за ред. В.В. Микитенко. — К.: РВПС України НАНУ і КНУТД МОНУ, Вишемирський, 2010. — 875 с. (Особистий внесок: визначено й обгрунтовано потенційно-здатнісні технології формалізації енерго-економічних змін у промисловості та орієнтири її розвитку у разі консолідації ІМПВ).
2. Амоша А.И. Каноны и законы рынка: монография. Кн.8. Экономическое проектирование / Амоша А.И., Иванов Е.Т., Прокопенко Н.Д., Иванов С.Е. / НАН Украины. Ин-т экономики промышленности — Донецк, 2005. — 548 с.
3. Ситник Г.П. Принципові основи методології розробки оптимальної стратегії національної безпеки / Ситник Г.П. // Упр. сучас. містом. — 2004. — № 2. — С. 34—48.
4. Микитенко В.В. Корегування економічної політики держави в умовах транснаціоналізації світової економіки / Микитенко В.В. // Вісник економічної науки України. — 2008. — № 2 (14). — С. 110—117.
5. Гребенюк О.В. Система реагування на загрози інформаційній безпеці держави в умовах нарощення загроз світової фінансової кризи / Гребенюк О.В., Припотень В.Ю. // Стратегія розвитку України: економіка, соціологія, право: науковий журнал. — Вип. 3—4 / Головний редактор. О. П. Степанов. — К.: НАУ, 2009. — 723 с.
6. Ситник Г.П. Державний суверенітет та державні інтереси в контексті забезпечення національної безпеки // Актуальні питання внутрішньої політики. — 2004.- № 1. — С. 95—102.
7. Шнипко О.С. Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект. / Шнипко О.С. — К.: Генеза, 2006. — 288 с.
8. Закон України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 рр." від 09.01.2007 № 537-V.
9. Микитенко В.В., Демешок О.О. Економічна безпека промисловості: цільовий функціонал та технології управління: монографія / О.О. Демешок, В.В. Микитенко. — К.: Вид-во ІІП Вишемирський В.С., 2012. — 650 с. *Стаття надійшла до редакції 29.08.2012 р.*